

ZAMYSLENIE NAD PRAXOLÓGIU

ÚVOD

V poslednom čase sa čitateľ môže častejšie stretnúť s výrazom „praxológia“, ktorý sa udomáčuje v odbornej komunikácii, ale i v každodennom živote. Frekvencia jeho použitia bola a ešte i dnes je v našej vedeckej a odbornej literatúre malá. Čitateľ časopisu *Filozofia* sa s ním mohol stretnúť na stránkach nášho časopisu predovšetkým v článku T. Kotarbińskiego.¹

Predmetom skúmania praxológie sú činnosti vo všetkých oblastiach aktivity, pričom praxológiu nezaujíma akákoľvek činnosť, akéhokoľvek konania, ale — ako napr. logiku nezaujíma akékoľvek usudzovanie alebo myslenie chápané komplexne, ale len správne usudzovanie, čiže jednoducho povedané, usudzovanie, ktoré od pravdivých predpokladov vedie k pravdivým dôsledkom podľa určitých pravidiel — praxológiu zaujíma činnosť, ktorú možno na základe určitých kritérií hodnotiť ako napr. správnu činnosť. Pritom kritériá hodnotenia v praxológii sa vzťahujú len na hodnotenie v zmysle technickom alebo utilitárnom a abstrahujú od hodnotenia v zmysle emocionálnom.² V tomto článku nebudeme historicky sledovať genézu praxologických ideí až po vznik praxológie ako samostatnej vedeckej disciplíny, ani systematicky vykladať praxologické problémy.³ Naším cieľom je zoznámiť čitateľa s niektorými problémami praxológie z obrovského registra praxologických problémov, ku ktorým už dnes existuje veľmi bohatá literatúra.

Orientačne si môžeme vymedziť okruh problémov, o ktorých chceme čitateľovi niečo povedať, nasledovne:

- chceme poukázať na možné chápanie praxológie i na určité vzťahy, ktoré môžu medzi nimi existovať,
- zároveň v kontexte tohto výkladu chceme aspoň stručne upozorniť na tendencie, ktoré možno sledovať v praxologických výskumoch,
- a nie na poslednom mieste chceme urobiť niekoľko terminologických poznámok s vedomím si toho, že v tomto smere bude potrebné urobiť v budúcnosti korekcie a vrátiť sa k problémom terminológie v systematickejšej štúdií, ktorá nás môže postaviť pred dôležité problémy metodologického charakteru samej praxológie.

¹ Pozri T. Kotarbiński, *Úlohy a problémy praxológie*, *Filozofia* 1, 1971.

² K teórii praxologického hodnotenia pozri T. Pszczołowski, *O pewnych zależnościach ocen prakseologicznych od ocen emocjonalnych*, v *Fragmety filozoficzne*, Seria trzecia, PWN, Warszawa 1967, 383—391. V tejto stati autor rieši vzťah medzi hodnotením v utilitárnom zmysle a hodnotením v emociálnom zmysle a ukazuje, že utilitárne hodnotenie nie je úplne nezávislé od hodnotenia emociálneho. Hranice pre odlišenie týchto dvoch druhov hodnotenia sú často nejasné.

³ V tomto smere odkazujeme čitateľa na prácu T. Kotarbińskiego, *Traktat o dobrej robocie*, Łódź 1955, ktorá je dosiaľ, pokiaľ je nám známe, najsystematickejšou a základnou prácou v oblasti praxológie.

Jednotlivé problémy si budeme v priebehu ďalšej analýzy bližšie špecifikovať, prípadne ich rozšírime o aspekty, ktoré sa ukážu zaujímavé.

I

V prvej časti tejto stati urobíme niekoľko stručných terminologických poznámok, ktoré nám budú tvoriť určité východisko nášho ďalšieho skúmania. V literatúre sa môžeme stretnúť s mnohými vymedzeniami praxológie, ktoré sú častokrát navzájom ekvivalentné, ale i s vymedzeniami, ktoré nemôžeme považovať za ekvivalentné. Keby sme si urobili určitú jednoduchú klasifikáciu (bez nárokov na úplnosť tejto klasifikácie), mohli by sme rozdeliť definície praxológie približne do troch skupín. Do prvej skupiny by sme mohli zaradiť definície, podľa ktorých praxológia je veda, ktorá skúma konanie z hľadiska správnosti (prípadne dokonalosti).⁴ Do druhej skupiny patria definície, podľa ktorých praxológia je veda, ktorá skúma konanie z hľadiska účinnosti (prípadne účelnosti).⁵ Nakoniec do tretej skupiny by mali patriť definície, podľa ktorých treba chápať praxológiu ako vedu o racionálnom konaní, čiže konanie skúmať z hľadiska racionálnosti.⁶ Teraz by malo nasledovať podrobné skúmanie vzťahov medzi jednotlivými druhmi definícií praxológie, skúmanie, ktoré by nám odhalilo, čo je medzi nimi spoločné a čo odlišné. Takúto úlohu sme si nestanovili, i keď ju úplne nenecháme stranou. Všetky tri skupiny definícií môžeme považovať za navzájom odlišné vymedzenia praxológie. Chceme upozorniť predovšetkým na odlišnosť chápania praxológie ako vedy o správnom konaní na jednej strane a chápania praxológie ako vedy o racionálnom konaní na druhej strane a, samozrejme, tiež na odlišnosť chápania praxológie ako vedy o účinnom konaní od chápania praxológie v zmysle vedy o racionálnom konaní. Takto definuje praxológiu O. Lange a upozor-

⁴ K vymedzeniu praxológie ako vedy o správnom konaní pozri T. Kotarbiński, *Kurs logiki dla prawników*, PWN, Warszawa 1963, 174; T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Łódź 1955, 8; T. Kotarbiński, *Cechy znamienne sprawnego dzialania, w Sprawność i błąd*, Warszawa 1970, 129–138. Pojmy „správnosť“ a „dokonalosť“ v praxologických kontextoch môžeme považovať za synonymné. Z tohto hľadiska môžeme považovať definíciu praxológie ako vedy o správnom konaní a definíciu praxológie ako vedy o dokonalom konaní za synonymné. K týmto výrazom by sme mohli priradiť približne v rovnakom význame výraz „efektívnosť“, čiže potom by sme mohli uviesť rovnocennú definíciu praxológie s predchádzajúcimi dvoma, a to, že praxológia je veda o efektívnom konaní (za predpokladu, že by sme význam termínu efektívnosť vymedzili dostatočne všeobecne, pretože termín efektívnosť vystupuje v mnohých kontextoch v rôznych významoch, často v užšom význame, ako je význam termínu správnosť v praxologickom chápaní). Teraz stručne, aký je význam termínu správnosť? Termín správnosť patrí medzi najvšeobecnejšie termíny z oblasti teórie konania. Správnym konaním je konanie, ktoré je účinné, ekonomické, energické atď. Podrobnejšie o analýze termínu správnosť pozri T. Kotarbiński, *Cechy znamienne sprawnego dzialania, w Sprawność i błąd*, Warszawa 1970, 129–138; T. Kotarbiński, *Sprawność i dzielność w Sprawność i błąd*, Warszawa 1970, 197–206. Pri podrobnej analýze tohto termínu by sme zistili, že používanie termínu správnosť je mnohoznačné. T. Kotarbiński rozlišuje tri významy termínu správnosť, a to: univerzálny, syntetický, manipulačný. Pozri T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Łódź 1955, 130. V definícii praxológie vystupuje termín v syntetickom význame.

⁵ S vymedzením praxológie ako vedy o účinnom konaní sa môžeme stretnúť u T. Kotarbińského, *Kurs logiki dla prawników* PWN, Warszawa 1963, 8; T. Kotarbiński, *Zagadnienia prakseologii, czyli nauki o dzialaniu skutecznym, w Sprawność i błąd*, Warszawa 1970 97; T. Pszczołowski, *Zasady sprawnego dzialania*, Warszawa 1967 a inde. Konanie je účinné vtedy a len vtedy, keď sa dosiahne zamýšľaný cieľ. Ešte jednu stručnú poznámku v tom zmysle, že termíny „účinnosť“ a „účelnosť“ vyžadujú v podstate to isté, a to, aby bol dosiahnutý cieľ, a preto ich tiež môžeme v určitých kontextoch chápať ako synonymné. Upozornenie na určitý významový odtieň medzi nimi pozri T. Kotarbiński, *Sprawność i dzielność*, v *Sprawność i błąd*, Warszawa 1970, 198.

ňuje, že: „Praxológiu možno tiež definovať ako ‚logiku racionálneho konania‘. Zaoberá sa totiž metódami usudzovania, uplatňovanými v racionálnom konaní.“⁷ Proti takémuto vymedzeniu praxológie podal svoje námietky T. Kotarbiński, keď napísal: „Vysvetlenie vyžaduje jedine autorom prijaté vymedzenie praxológie (T. Kotarbiński mal na mysli O. Langeho — pozn. J. V.) ako vedy o racionálnom konaní, ktoré je postavené do protikladu k vymedzeniu navrhovanému autorom týchto slov, ktorý ju v určitých svojich statiach definoval ako vedu o správnom konaní. Súdime, že ju treba chápať práve tak, vzhľadom na to, aký je jej hlavný problém. Znie totiž takto: »Ako treba konať, aby sa konalo čo najsprávnejšie« (a snaha o správnosť obsahuje v sebe snahu o účinnosť). Naproti tomu, či konanie je menej alebo viac racionálne, závisí od toho, či odpoveď na onen problém, ktorá je prijatá ako pravidlo konania, je vo väčšom alebo menšom stupni zdôvodnená na základe poznatkov prístupných zdôvodňujúcemu.“⁸ Zároveň i poznámka T. Kotarbińského, že „správnosť obsahuje v sebe snahu o účinnosť“, svedčí, že chápanie praxológie ako vedy o správnom konaní je širšie ako chápanie praxológie ako vedy o účinnom konaní, i keď si môžeme dobre predstaviť širšie chápanie pojmu „účinnosť“, ktoré by mohlo byť ekvivalentné pojmu „správnosť“. Naproti tomu O. Lange vznesol námietky proti vymedzeniu praxológie ako vedy o účinnom konaní a, samozrejme, nepriamo i proti vymedzeniu praxológie ako vedy o správnom konaní.⁹ Definícia praxológie ako vedy o racionálnom konaní vyžaduje si ešte jedno vysvetlenie, a to v tom smere, že pojem „racionálnosť“ sa používa vo význame metodologickej racionálnosti. O. Lange hovorí, že „metodologická racionálnosť znamená, že konanie je racionálne z hľadiska znalostí konajúceho, alebo že logické usudzovanie, ktoré rozhoduje o voľbe prostriedkov, je správne v rámci jeho znalostí, pričom sa neberie do úvahy, či tieto znalosti sú v súlade s objektívnou situáciou“.¹⁰ Z povedaného je zrejmé, že takto chápaný pojem metodologickej racionálnosti, ktorý je relativizovaný k určitej osobe O (pričom nie je vylúčený ani prípad, že môže ísť o relativizáciu k množine osôb O_1, \dots, O_n) a k množine znalostí osoby O, označme si ju M_o (prípadne k množine znalostí množiny osôb O_1, \dots, O_n , čiže k súčtu (zjednoteniu) množín znalostí osôb O_1, \dots, O_n , čiže $M_{o_1}, M_{o_2}, \dots, M_{o_n}$), má pragmatický charakter. Určitá osoba O môže zaujímať k množine poznatkov M_o určité vzťahy:

- a) Osoba O môže zaujať k množine poznatkov M_o taký vzťah, že ich na základe určitých kritérií K_1, \dots, K_m (napr. rôznych filozofických, gnozeologických kritérií, určitej teórie pravdy, určitých logických kritérií) uznáva, je ochotná uznať za pravdivé.
- b) Osoba O môže zaujať k množine poznatkov M_o taký vzťah, že ich na základe určitých kritérií K_1, \dots, K_m neuznáva, nie je ochotná uznať množinu poznatkov M_o za východisko pre usudzovanie, ktoré má napr. rozhodovať o výbere prostriedkov činnosti.

⁶ Praxológiu v uvedenom zmysle chápal významný poľský ekonóm O. Lange v *Politickéj ekonomii (Obecné otázky)*, Academia NČSAV, Praha 1966.

⁷ Pozri O. Lange, *Politická ekonomie (Obecné otázky)*, Academia NČSAV, Praha 1966, 175—176.

⁸ Pozri T. Kotarbiński, *Prakseologia z punktu widzenia jej przydatności*, v *Hasło dobrej roboty*, Warszawa 1968, 54—55.

⁹ Pozri O. Lange, *Politická ekonomie (Obecné otázky)*, Academia NČSAV, Praha 1966, 175, pozn. 41.

¹⁰ Pozri O. Lange, *Politická ekonomie (Obecné otázky)*, Academia NČSAV, Praha 1966, 149. Racionálnosť je v praxologickom systéme T. Kotarbińského jeden zo znakov správnosti. Termín racionálnosť vystupuje v dvoch významoch, a to vo význame metodologickej racionálnosti a vo význame vecnej racionálnosti. Pozri T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Lódź 1955, 137—138.

c) Osoba O môže zaujímať k množine poznatkov M_o vzťah neutrálny, to znamená, že osoba O nezaujíma k množine M_o ani vzťah uznávania, ani vzťah neuznávania. O pojme metodologickej racionálnosti, relativizovanom k určitej osobe O a množine poznatkov M_o , môžeme hovoriť vtedy, keď osoba O zaujíma k množine poznatkov M_o buď vzťah uznávania, buď neutrálny vzťah. Myslíme, že nemá zmysel hovoriť o pojme metodologickej racionálnosti vzhľadom na množinu poznatkov M_o , ktorú osoba O neuznáva. Tým, že osoba O zaujíma k množine poznatkov M_o alebo vzťah uznávania, alebo vzťah neuznávania, alebo neutrálny vzťah, nevylučuje možnosť, že v množine M_o môžu byť poznatky v skutočnosti nepravdivé, ktoré nie sú v zhode s objektívnou situáciou. Táto skutočnosť nám umožňuje vysvetliť aj to, že sa ukáže, že konanie, činnosť, ktorá je metodologicky racionálna vzhľadom na množinu poznatkov M_o a osobu O , sa v skutočnosti ukáže ako vecne neracionálna, to znamená, nepovedie k dosiahnutiu stanoveného cieľa, inak povedané, nebude účinná.

Z toho, čo sme doteraz o praxológii povedali v tejto stati, dúfame, že čitateľ nadobudol akú-takú predstavu o rôznych prístupoch k praxológii, že sme aspoň nepriamo naznačili, že určité spory, ktoré môžu vzniknúť okolo problému vymedzenia praxológie, či ju budeme chápať užšie alebo širšie, a ktoré sa môžu navonok prejavovať ako terminologické diskusie okolo termínov, ako je „správnosť“, „účinnosť“, „racionálne konanie“¹¹ a podobne, sa často veľmi úzko dotýkajú vlastných metodologických problémov praxológie a nemusia sa vždy javiť ako umele konštruované. Na záver tejto časti by sme chceli urobiť niekoľko stručných poznámok o tom, čo sme už povedali. Predovšetkým prístupy k chápaniu praxológie by sme mohli charakterizovať aj z iného hľadiska, a to tak, že Langeho prístup pripomína tendenciu, ktorá sa obyčajne charakterizuje ako rekonštrukcionistický prístup k skúmaniu a možno ho sledovať napr. vo filozofii vedy, v prístupe k výstavbe metodológie (vlastne praxológiou možno chápať ako metodológiu). Prístup T. Kotarbiňského k praxológii by sme mohli charakterizovať ako deskriptívny (empirický) prístup, i keď medzi týmito prístupmi nie je vždy ostrá hranica. Rekonštrukcionistický prístup predpokladá rešpektovanie výsledkov deskriptívneho prístupu. Samozrejme, vzťahy medzi týmito prístupmi nie sú také jednoduché a na tieto problémy existuje množstvo názorov, často protikladných. T. Kotarbiňski nevylučuje možnosť vybudovania axiomatického systému praxológie (i keď nie je reálne predpokladať axiomatizáciu systému všeobecnej praxológie; skôr pôjde o axiomatizáciu len určitej časti praxológie). Prístup O. Langeho by sa v tomto smere mohol ukázať výhodnejší (máme na mysli možnosť axiomatizácie), keď je možné predpokladať, že pojmová štruktúra tak chápanej praxológie by bola jednoduchšia a prehľadnejšia (samozrejme, otvorená by ostala otázka, či také chápanie praxológie nie je predsa len príliš úzke). V systéme praxológie chápanom ako teória racionálneho konania ostáva otvorená otázka korešpondencie tvrdení takto budovanej teórie a jej dôsledkov so skúsenosťou (nie so subjektívnou skúsenosťou jednotlivca), i keď určité náznaky tohto vzťahu by bolo možné zrekonštruovať z poznámok a vzťahu praxológie a politickej ekonómie, metodologického významu praxológie pre politickú ekonómiu a podobne. Zdá sa, že systém praxológie v zmysle O. Langeho by bolo možné hodnotiť len z hľadiska logickej správnosti. Rozdiel medzi oboma prístupmi je viac-menej jasný. Prijatím vymedzenia praxológie ako vedy o účinnom konaní sa vlastne zdôrazňuje, že len metódy racionálneho

¹¹ V tejto stati sme už stručne naznačili, v akých významoch sa tieto termíny v praxológii používajú. Napriek tomu si však myslíme, že tieto termíny by si zaslúžili väčšiu pozornosť, a bolo by zaujímavé podrobiť analýze predovšetkým termíny „metodologická racionálnosť“, „metodologicky racionálne konanie“ a pod. Explikácie termínov „účinnosť“ a „efektívnosť“ sa vyskytujú v literatúre častejšie.

uvažovania nepostačujú na to, aby konanie bolo účinné, inak povedané, treba brať do úvahy aj iné metódy, napr. metódy empirické a podobne, a zároveň i to, že už nie je celkom ľahostajné, či množina poznatkov zodpovedá alebo nezodpovedá objektívnej situácii.

Teraz pristúpime k zoznámeniu čitateľa s ďalším okruhom problémov, ktoré praxológiu zaujímajú.

II

Túto časť nášho článku tvoria poznámky k rôznym tendenciám, ktoré možno v praxológii sledovať.¹² S jednou tendenciou sme sa už stretli, a to s tendenciou, ktorá sa prejavuje v rôznych možných prístupoch k chápaniu a výstavbe praxológie. Dnes už možno vidieť, že smer praxologických výskumov nadväzuje na praxologické skúmania zakladateľa praxológie T. Kotarbińského a jeho chápanie praxológie ako vedy o správnom konaní, prípadne účinnom konaní, ktoré ďalej rozvíjajú systematicky jeho spolupracovníci a žiaci. Tento trend neprekvapuje, ak si uvedomíme prínos Kotarbińského k rozvoju praxológie a skutočnosť, že systém praxológie vypracoval dosiaľ najucelenejšie.

Ďalšou veľmi zaujímavou tendenciou, ktorú možno vo vývoji praxológie sledovať, je tendencia, ktorú by sme mohli nazvať matematicologickou tendenciou. Táto tendencia je v praxológii veľmi zreteľná. Samozrejme, že logické tendencie sú spojené s praxológiou prakticky od jej vzniku a bolo by niečo neprirodené z praxológie ich vylučovať. Snahy o využitie logického pojmového aparátu a výsledkov logiky sú v praxológii stále zreteľnejšie. „Treba tu ešte spomenúť, že sa uskutočňujú pokusy, ktoré smerujú k sformalizovaniu praxológie a zostrojeniu systému, pripomínajúceho z mnohých hľadísk formálnu logiku. Ak úsilia budú korunované úspechom, nezávisle od praxológie definovanej ako všeobecná metológia, objaví sa sformalizovaná praxológia, formálna logika činu v doslovnom význame.“¹³ Prvý pokus, ako pripomína T. Kotarbiński, podal axiomatiku pre niektoré praxologické pojmy, ktoré sú dôležité v teórii konania, urobili vo svojej stati roku 1962 R. Bartoszyński a A. Ehrenfeucht.¹⁴ Matematicologické tendencie v praxológii by sme si mohli stručne vyjadriť takto:

¹² Poznámkami k tendenciám v praxológii si nestavíme za úlohu hovoriť vyčerpávajúco o všetkých tendenciách, ktoré sa v praxologických skúmaníach objavili.

¹³ Pozri T. Pszczołowski, *Zasady sprawnego dzialania*, Warszawa 1967, 198.

¹⁴ Podrobnejšie sa čitateľ môže zoznámiť s problémami použitia logického a matematického aparátu v praxológii a s veľmi zaujímavou diskusiou k týmto problémom v prácach R. Bartoszyński — A. Ehrenfeucht, *Proba konstytutywnego ujecia niektórych pojęć prakseologicznych*, v *Materiały prakseologiczne*, Warszawa 1962; R. Bartoszyński, K. Szaniawski, Z. Pawlak, *Matematyczne przyczynki do rozwoju prakseologii*, v *Materiały prakseologiczne*, č. 6, Warszawa 1963. Diskusia k daným problémom je podnetná predovšetkým tým, že nielen ukazuje na možné riešenia týchto problémov, ale nastoľuje množstvo nových problémov ako určitý „program“, pred ktorým praxológia v tom čase a v mnohých smeroch stojí i dnes v tejto oblasti. Čitateľ sa môže oboznámiť s veľmi zaujímavým pokusom odlišiť mimopraxologické termíny, ktoré sa používajú v praxológii, od termínov čisto praxologických a so snahou zredukovať počet mimopraxologických termínov. Mimopraxologické termíny vystupujú v praxológii ako nedefinované. Pokusy o minimalizáciu praxologického slovníka, t. j. snahy o minimalizáciu mimopraxologických termínov i praxologických termínov a ich explikáciu, sú dôležité hlavne v súvislosti s pokusmi o axiomatizáciu v praxológii, od termínov čisto praxológie. Na rôzne formy systematizácie praxologických tvrdení, okrem iného i na možnosť axiomatického prístupu v praxológii upozorňuje i T. Kotarbiński, keď hovorí: „Druhým druhom systemizácie je snaha urobiť zo súhrnu pravidiel vedecký systém, v ktorom by boli vyčlenené základné tvrdenia, zdôvodnené empiricky alebo na základe významu výrazov v nich použitých, a odvodené tvrdenia, deduktívne alebo aspoň pravdepodobnostne vyvedené zo základných“. T. Kotarbiński, *Úlohy a problémy praxológie*, Filozofia 1, 1971.

— logicko-matematická analýza pojmovej štruktúry praxológie, t. j. snahy explikovať všeobecnopraxologické pojmy logickými a matematickými prostriedkami,

— snaha vytvoriť axiomatiku pre niektoré praxologické pojmy, prípadne axiomatizácia určitej časti praxológie, a tak sa priblížiť k určitému ideálu vybudovania formálneho praxologického systému,

— pokusy o využitie logicko-matematického aparátu nielen vo všeobecnej praxológii, ale aj pri aplikáciách praxológie v špeciálnych vedeckých disciplínach,

— pokusy s využitím logicko-matematického aparátu sú spojené aj s hľadaním a pokusmi o vymedzenie hraníc aplikability tohto aparátu, keď je napr. potrebné rešpektovať to, že použiteľnosť matematických prostriedkov je spojená predovšetkým s možnosťou kvantifikácie.

S týmito problémami, ktoré sa nevyslovujú a nespomínajú po prvý raz a nie sú špecifické len pre praxológiu, ale majú širšiu platnosť, sa stretneme pri riešení problémov vzájomného vzťahu medzi jednotlivými disciplínami. Všeobecne tento problém vystupuje ako problém adekvátnosti použitia určitých metód, metodologických postupov v nejakej oblasti.

Uvedené snahy a tendencie nie sú nijakou špecifikou praxológie, skôr môžeme povedať, že sú odrazom všeobecnejších tendencií v modernej vede, ktoré sú spojené s tendenciou viesť po exaktnosti.

Praxológia sa konštituovala v priebehu určitého procesu ako samostatná vedecká disciplína so svojim špecifickým predmetom skúmania. Nebolo to bez problémov a námietok. Podobne ako všetky vedecké disciplíny, ktoré našli svoje miesto v systéme vedeckých disciplín, museli riešiť svoj vzťah k ostatným vedeckým disciplínam, predovšetkým k disciplínam, ktorým bolo možné priradiť príbuznosť, tak aj praxológia sa nemohla tomuto problému vyhnúť, musela ho začať riešiť a stále ho rieši. Z hľadiska postavenia praxológie v systéme vedeckých disciplín má vzťah praxológie k iným vedeckým disciplínam viac aspektov, z ktorých spomenieme aspoň dva:¹⁵

a) riešenie vzťahu praxológie k všeobecnejším disciplínam. (T. Kotarbiński tu spomína vzťah k všeobecnej teórii konania alebo vzťah k teórii udalostí čiže teórii komplexov, keď pripomína, že tieto teórie čakajú na rozpracovanie. O. Lange spomína vzťah praxológie k dialektickému materializmu.) V rámci riešenia vzťahu praxológie k všeobecnejším disciplínam by sme sa nemohli vyhnúť problémom výsostne filozofickým;

b) na druhej strane riešenie vzťahu praxológie k iným špeciálnym vedeckým disciplínam (kybernetike), teórii informácií, vede o organizácii a riadení, vede o práci, politickej ekonómii, psychológii, sociológii atď.), čiže ako sme už spomenuli, predovšetkým k príbuzným disciplínam. Sem by sme mohli zaradiť i problémy aplikácie výsledkov praxologických skúmaní v špeciálnych vedných disciplínach a naopak. Takto napr. logicko-matematické tendencie v praxológii sú vlastne výrazom vzťahu praxológie, logiky a matematiky.

Problém vzťahu praxológie na jednej strane a iných špeciálnych disciplín na druhej strane sa obyčajne stavia ako vzťah medzi všeobecnejšou vedou (praxológiou) a vedami, ktoré sú menej všeobecné. Spomenuli sme, že jeden z problémov vzťahu praxológie a špeciálnych disciplín je problém aplikovateľnosti praxologických metód v týchto disciplínach a naopak. Do tohto vzťahu praxológie a špeciálnych vedných disciplín patrí

¹⁵ K problematike vzťahu praxológie a iných vedných disciplín pozri T. Kotarbiński, *Prakseologia z punktu widzenia jej przydatności*, v *Hasło dobrej roboty*, Warszawa 1968, 23—83; J. Ekel, *Teoria informacji a prakseologia*, v *Materiały prakseologiczne*, č. 7, Warszawa 1963; *Przydatność prakseologicznej aparatury pojęciowej dla poszczególnych dyscyplin naukowych*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1964 (zborník prác).

veľmi zaujímavý problém (ktorý by sme mohli chápať aj ako určitú konkretizáciu predchádzajúceho vzťahu), a to problém vzťahu medzi praxologickými tvrdeniami, praxologickými zásadami a kritériami a medzi tvrdeniami špeciálnych vied. Máme na mysli toto: praxologické tvrdenia sú natoľko všeobecné, že môžeme predpokladať, že mnohé z nich je možné overiť len sprostredkovane. A práve sprostredkovateľa by tu mohli tvoriť tvrdenia špeciálnych vedných disciplín. Na takúto možnosť upozorňuje i O. Lange, keď hovorí o možnosti dedukovateľnosti tvrdení politickej ekonómie z praxologických tvrdení (za splnenia určitých predpokladov). V rámci množiny dôsledkov by existovali v ekonomickej teórii dôsledky, ktoré by boli overiteľné bezprostredne na základe výrokov empirickej bázy danej vedy. Takýmto spôsobom by sa vlastne overovali tvrdenia praxológie. (Samozrejme, nie je to jediný spôsob.) Problémy tohto druhu sú veľmi dôležité a ich skúmanie by vyžadovalo podrobnejšie štúdium. V tejto súvislosti chceme upozorniť, že zaujímavý by bol problém analýzy predikátov „všeobecný“, „všeobecnejší“, ktoré vystupujú v praxologických kontextoch aspoň v dvoch významoch.

Záver

O úvahách, s ktorými sa čitateľ v tejto stati stretol, mohli by sme povedať, že sú to metapraxologické úvahy, úvahy „nad“ praxológiou, úvahy nad problémami praxológie. Takáto sebareflexia danej disciplíny má svoj metodologický význam. Mnohé problémy sme len naznačili, upozornili sme na ich existenciu. Uvedomujeme si, že mnohé z nich si budú vyžadovať ďalšiu analýzu, doplnenia a korekcie. Napríklad jeden z veľmi zaujímavých problémov, o ktorom sa v poslednom čase objavilo niekoľko zaujímavých článkov a vyžadoval by samostatnú štúdiu, je problém formalizácie praxológie. To by však už presahovalo ciele a charakter tejto state.

Josef Viceník